

Z výsledků výzkumu v roce 2014

Vědecko-výzkumná činnost VÚPSV, v. v. i., v roce 2014 navazovala na předchozí výzkumné aktivity a v souladu se schváleným materiálem „Dlouhodobý koncepční rozvoj VÚPSV, v. v. i., v letech 2011–2017“ probíhala v rámci projektů souhrnného charakteru. S tematickým zaměřením výzkumu i získanými poznatky seznamuje následující text.

Přehledové, teoreticko-metodologické a komparativní studie o sociálních politikách v zemích EU, popř. OECD

V roce 2014 probíhala analýza způsobu zabezpečení osob, které se z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu existujícího již před 18. rokem věku nemohly soustavně připravovat k pracovnímu uplatnění a nemohou zajistit příjmy ekonomickou aktivitou.

V rámci analýzy se ukázalo, že existuje specifická skupina osob, které nemohou být nikdy ekonomicky aktivní, což je může vyloučit z účasti na invalidním pojištění, protože nesplní minimální dobu pojištění. Důležité je, jak jim jsou zaručena jejich ústavou daná práva na přiměřené hmotné zabezpečení. V případě, že nárok na invalidní důchod mají, záleží na tom, v jaké výši. Nemají žádnou příjmovou historii, proto je otázkou, jakou výši zabezpečení lze v tomto ohledu považovat za přiměřenou. Výzkum proto srovnává právní rámec a způsob jejich zabezpečení v 18 vybraných zemích EEA a současně i to, jak se stanovuje výše zabezpečení v případě jejich migrace z dané země do jiné země EEA.

V devíti z těchto zemí mají osoby bez výdělečné činnosti, jejichž invalidita vznikla před jejich 18. rokem, nárok na invalidní důchod, většinou jsou pro ně zmírněny podmínky nároku na důchod, je jim odpuštěna minimální doba pojištění. Při určení výše invalidního důchodu se ve 4 zemích vychází z hodnoty minimálního důchodu, ve 2 je stanovena vládou, ve 2 se pak počítá standardně z příjmů ve výši průměrné mzdy, v 1 zemi je jeho výše rovna průměrné mzdě. V ostatních zemích pak mají nárok na sociální dávky, jejichž výše je ve 3 případech odvozena od životního minima, v 1 případě od průměrné mzdy, ve 3 případech stanovena paušálně a ve 2 se odvíjí od invalidního důchodu.

Výsledky projektu **Souběh pracovních příjmů a výdělečné činnosti ve vybraných světových zemích** potvrdily, že plynulý odchod z ekonomické aktivity zvyšuje ekonomickou nezávislost seniorů, přispívá k předávání zkušeností a dovedností mezi generacemi a delší ekonomická aktivita vede ke zvýšení příjmů veřejných rozpočtů. Vyšší účast osob v důchodovém věku na trhu práce přispívá i k dlouhodobé finanční udržitelnosti důchodového systému v ČR. Kombinace důchodu a výdělečné činnosti umožňuje plynulý přechod z ekonomické aktivity do neaktivity, někteří odborníci ji však považují za neoprávněnou výhodu, což se přechodně projevilo i v daňových předpisech. Kritici tvrdili, že v zahraničí souběh běžný není. Situace v členských zemích EU a Rady Evropy je zpracována v rámci databáze MISSOC, výzkum se proto zaměřil na úpravu v USA, v Latinské Americe, Japonsku a v jihovýchodní Asii.

V zemích, kde je základní důchodové zabezpečení poskytováno z příspěvkově definovaného schématu, je souběh výdělečné činnosti a pobírání starobního důchodu zcela uvolněn, a to i u předčasného důchodu. V řadě z nich se po přiznání důchodu již nehradí příspěvky na důchodové zabezpečení. Tam, kde existují dávkově definovaná schémata (jako v ČR), existuje jak neomezený souběh důchodu a výdělečné činnosti, tak jeho omezení nejrůznějšími podmínkami, přičemž regulace se navzájem liší a u jejich uplatnění nelze nalézt vazbu na další charakteristiky důchodového zabezpečení. Plná výplata důchodové dávky je nejčastěji podmíněna určitou výší příjmů z výdělečné činnosti. Někde je pro získání nároku na důchod třeba ekonomickou činnost ukončit, ale po přiznání důchodu již souběh není regulován. Jinde bývá možnost výděleku při pobírání důchodu uvolňována s rostoucím věkem (Korea). Pobírání předčasného důchodu v řadě zemí výdělečnou činnost zcela vylučuje (Argentina, Indie) nebo omezuje (USA), po překročení statutárního důchodového věku souběh s důchodem již omezen není. V zemích s omezením výdělečné činnosti při pobírání důchodu často pro předčasný důchod platí přísnější omezení (Japonsko). I v zemích s dávkově definovaným základním důchodovým schématem však existují případy neomezeného sou-

běhu výdělečné činnosti s předčasným důchodem (Brazílie, Vietnam, Thajsko).

V několika zemích platí pro některé skupiny obyvatel odlišný režim, nejčastěji pro zaměstnance ve veřejném sektoru, centrálních státních orgánech a tehdy, jsou-li zabezpečeni zvláštním schématem. Speciální schémata většinou souběh nedovolují, např. v Uruguayi jim lze důchod vyplácet jen v některých odvětvích soukromého sektoru. OSVČ v zásadě podléhají stejným pravidlům jako zaměstnanci v soukromé sféře.

Výzkum ukázal, že současná legislativní úprava souběhu výdělečné činnosti a výplaty starobního důchodu v ČR nijak nevybočuje.

Přehledové studie o společných sociálních agendách v zemích EU

Výzkum se zaměřil na analýzu věcného a právního vymezení statusu osoby se zdravotním postižením, osoby zdravotně znevýhodněné a způsobu zvýšené ochrany těchto osob na trhu práce v systému zaměstnanosti v některých zemích EU a na monitoring změn v zahraničních důchodových systémech.

Analýza vymezení statusu osoby se zdravotním postižením, osoby zdravotně znevýhodněné a způsobu zvýšené ochrany těchto osob na trhu práce v systému zaměstnanosti v některých zemích EU měla popsat, jak jsou pro účely zaměstnanosti ve vybraných evropských zemích věcně a právně vymezeny okruhy osob se zdravotním postižením (OZP), kterým je na trhu práce poskytována zvýšená pomoc a ochrana. Cílem bylo zjistit, kdo je pro účely politiky zaměstnanosti a zaměstnávání považován za OZP, na základě jakých kritérií je OZP uznána, který orgán to posuzuje a kdo o tom rozhoduje. Zkoumalo se, zda je zahraniční pojetí OZP v oblasti zaměstnanosti svébytná nebo zda se vychází z uznání za OZP v jiném systému a zda existuje obdoba české kategorie osoby zdravotně znevýhodněné. Součástí výstupů byl i přehled opatření a nástrojů na podporu zaměstnanosti OZP v daných zemích.

Systémy v daných zemích odrážejí různorodé přístupy. Zdravotní postižení (ZP) pro účely pracovní integrace je pojímáno jako omezení možností nebo schopností vykonávat pracovní či výdělečnou činnost, účastnit se pracovního života, participovat na životě ve společnosti, popř. zvládat záležitosti každodenního života v důsledku zhoršení zdravotního stavu. Definice ZP, popř. OZP v oblasti zaměstnanosti někde vycházejí ze specifické legislativy týkající se OZP, jinde jsou součástí obecných právních předpisů v oblasti zaměstnanosti nebo antidiskriminační legislativy. Někdy je ZP vázáno na přiznání invalidity, v Dánsku a Nizozemsku naopak formální definice ZP neexistuje. Obdoba kategorie osoby zdravotně znevýhodněné, jak je pojímána v ČR, ve sledovaných zemích podle zjištění neexistuje.

V procesech posuzování a hodnocení ZP pro účely politiky zaměstnanosti existuje řada rozdílů. Bývají posuzovány dopady ZP na schopnost vykonávat pracovní nebo výdělečnou činnost nebo na možnost pracovní integrace postižené osoby, popř. se hodnotí širěji pojeté dopady na každodenní život. Někde se berou v úvahu čistě medicínské aspekty, jinde se dopady hodnotí i podle vzdělání, druhu vykonávané práce, rehabilitačních možností, možnosti získat nebo udržet si zaměstnání apod. Přihlíží se i k názorům, plánům a přáním postižené osoby. V některých systémech provádějí posuzování a hodnocení pouze lékaři, v jiných multidisciplinární týmy. Součástí hodnocení někde bývá i stanovení další profesní orientace a možného vývoje postižené osoby z hlediska pracovní integrace, popř. návrh opatření ke kompenzaci postižení.

Na podporu zaměstnávání OZP jsou zavedena různá opatření a nástroje s cílem jednak umožňovat nebo usnadňovat postiženým osobám účast na pracovním životě a pomáhat jim získat nebo udržet si práci, jednak motivovat zaměstnavatele k jejich zaměstnávání. Velký důraz bývá kladen na pracovní rehabilitaci.

Monitoring změn v zahraničních důchodových systémech průběžně hodnotil úpravy a reformní opatření v důchodových systémech různých,

zejména členských zemích EU a OECD, a to včetně významných či zajímavých aktivit mezinárodních institucí a organizací, z čehož čtvrtletně vznikaly informace o aktuálním dění. Soustředil se hlavně na vývoj a trendy v základním pilíři důchodových systémů a v druhém pilíři, v němž leželo došlo k významným změnám. Cílem zpracovaných informací bylo poskytnout především základní přehled o aktuálním dění, případně doplněný o kontext.

Stárnutí populace i ekonomické problémy silně dopadají na důchodové systémy, zejména z hlediska jejich finanční stability, dlouhodobé udržitelnosti i dostatečné úrovně zabezpečení ve stáří. Informace proto zachycovaly přístupy sledovaných zemí a popisovaly různé typy prováděných a navrhovaných opatření. Ta se týkají zvyšování důchodového věku, popř. jeho navázání na střední délku života, prodlužování doby pojištění, omezování možností předčasného odchodu do důchodu, podpory pracovní činnosti starších pracovníků včetně důchodců apod. Zvyšují se příspěvkové sazby, mění se způsoby výpočtu dávek nebo valorizací. Někde reformovali i pozůstalostní důchody a omezili či změnili jejich poskytování. Je snaha o předcházení chudobě v stáří. Úpravy se týkají i osob s dlouhou dobou pojištění a osob vykonávajících namáhavá povolání, u nichž jde o možnost předčasného nebo dřívějšího odchodu do důchodu, ale i o možnost prodloužení pracovní kariéry po období výkonu namáhavého povolání.

Protichůdné přístupy lze sledovat k druhému pilíři. Někde je příjímům z druhého pilíře ve stáří přikládán velký význam, proto je podporován a je snaha o zvýšení míry pokrytí tímto pilířem. Jinde je oslabován, i výrazně, např. přeměnou z povinného na nepovinný, možnostmi z něj vystoupit, omezováním příspěvků apod.

Dlouhodobé sledování a hodnocení procesu utváření ceny práce

Výzkum se zaměřil na uplatnění certifikované metodiky soustavného sledování nákladů práce v ČR v mezinárodním srovnání a monitoring nákladů práce v ČR, zemích EU a USA.

Uplatnění jednotné certifikované metodiky sledování nákladů práce a práce jako výrobního faktoru vycházelo ze smlouvy MPSV a VÚPSV, v. v. i., z r. 2013 a z plánu její implementace. Návrh jednotné metodiky zpracoval VÚPSV v roce 2013 za finanční podpory TA ČR a následně ji MPSV certifikovalo. Metodika se opírá o sjednocení datových zdrojů ceny, množství a efektivnosti vynakládané práce v ČR a v zahraničí a stanovuje algoritmy jejich zpracování. Cílem bylo vytvořit soubor klíčových dat a metod jejich zpracování jako základu pro jednotnou a vzájemně respektovanou interpretaci pro sociální dialog, hospodářskou a sociální politiku či podnikatelskou praxi.

Pro sledování nákladů v ČR se opírá o informace z pravidelných ročních šetření úplných nákladů práce ČSÚ. Mezinárodní komparace čerpá z čtyřletých zjišťování nákladů práce (Labour costs) Eurostatu a z ročních odhadů. Analýzy zdanění práce vycházejí z dat OECD, statistické řady „Taxing Wages“. Nevýhodou je, že ne všechny země EU jsou v OECD. Systém národních účtů (System of National Accounts) je východiskem pro mezinárodní srovnání práce jako výrobního faktoru. Zejména v rámci zemí EU lze z dat Eurostatu získat podrobné, věcně i metodicky srovnatelné údaje. Z nich lze sestavit ukazatele podílu práce na nákladech a jednotkových nákladů práce v národní cenové hladině a v paritě kupní síly.

Protože procesy měnové a cenové konvergence k tradičním tržním ekonomikám nejsou v ČR dokončené a ukazatele podílu práce na nákladech a jednotkových nákladů práce nepostihují izolovaně peněžní ohodnocení vykonané práce (promítají se i kurs národní měny, inflace a inflační diferenciál, pohyb cenové hladiny, hospodářský cyklus), je využit úroveň typ ukazatelů umožňující analyzovat skutečné relace a vliv jednotlivých faktorů.

Certifikovaná metodika byla využita při zpracování monitoringu nákladů práce a její efektivnosti. Shrnuje rozřizovaná data za státy EU a za USA v oblastech nákladů práce a postavení práce v reprodukčním procesu a zpracovala a) úroveň a pohyb nákladů práce z dat ČSÚ a Eurostatu, b) vývoj zdanění práce na straně zaměstnavatele a zaměstnance na základě kombinace údajů ČSÚ, Eurostatu a OECD, c) úroveň a pohyb podílu práce na nákladech v ČR a EU z dat národních účtů zveřejňovaných Eurostatem, d) pohyb jednotkových nákladů práce v národní a evropské cenové hladině podle standardu kupní síly (PPS) z údajů Eurostatu a U. S. Department of commerce a e) analýzu vývoje jednotkových nákladů práce v ČR v národní a evropské cenové hladině.

Soustavné monitorování pohybu nákladů práce a postavení práce jako výrobního faktoru provádí VÚPSV od r. 2005, přičemž od r. 2013 certifikovanou metodikou sběru dat a jejich zpracování. Zdálnivá neaktuálnost údajů vyplývá ze zpoždění ČSÚ a Eurostatu.

Hodnocené období let 2007–2012 se v ČR dělí do dvou období: a) r. 2007, poslední rok konjunktury, b) r. 2008–2012 období hospodářské krize.

Krize se v EU projevila většinou až ve II. pololetí 2008, v ČR byl rok 2008 přechodným. Konjunkturu v ČR provázelo zvyšování zaměstnanosti, v letech 2007–2008 vzrostla o zhruba 1,6 % s nárůstem počtu zaměstnanců o 1,7 %. V r. 2007 byl nárůst zaměstnanosti o 1,9 %, vyšší než přírůstek produktivity práce. Uvolňování zaměstnanců začalo až v r. 2009. V letech 2009–2012 zaměstnanost klesla oproti r. 2008 o více než 3 % (pokles počtu zaměstnanců o 5 %, přírůstek OSVČ o 12 %). Klesla i v dalších zemích EU s výjimkou Belgie, Německa, Malty a Švédska a kromě ČR a Slovenska se týkala zaměstnanců a sebezaměstnaných. V ČR se v r. 2009 dostavil nejhlubší ekonomický propad (propad HDP v cenách 2005 o 4,5 %), koncem roku se ukázaly známky oživení, které nastalo v r. 2010. Vývoj v r. 2011 se vrátil k deceleračnímu trendu, který skončil v roce 2012 poklesem HDP o 1 %.

Situaci v EU komplikovaly začínající rozpočtová a bankovní krize. Rozkolísanost hospodářského cyklu se se zhruba ročním odstupem promítala do nákladů práce a pozice práce v reprodukčním procesu (podíl nákladů práce a jednotkových nákladů práce). Rozkolísanost ukazatelů práce jako výrobního faktoru odrážela měnové kursové pohyby v zemích mimo Eurozónu.

Vysoké tempo růstu nákladů práce v ČR během konjunktury kryla do r. 2006 vyšší dynamika produktivity práce, v r. 2007 náklady práce a zaměstnanost dosahovaly vyšší dynamiky než souhrnná produktivita. V krizových letech růst produktivity práce nekryl ani nižší přírůstky průměrných nákladů. Pohyb úplných nákladů práce v korunovém vyjádření v té době odrážel strukturální změny v zaměstnanosti (propouštění méně kvalifikované a levnější pracovní síly a zachování zapracované, kvalifikované, ovšem dražší), což se odrazilo v růstu průměrných nákladů práce na zaměstnance. Kolísání kursu národních měn mimo Eurozónu vč. Kč během krize se v ČR projevilo poklesem nákladů práce po přepočtu na EUR v letech 2009 a 2012. Otázkou je však vliv změkčení kursu Kč na konci r. 2013, které ČNB hodlá udržet i v r. 2015 a částečně v r. 2016. Období následného zpevnění, resp. zrealnění české měny, zatím nelze odhadnout.

V období ekonomické krize úplné náklady práce v ČR změnilы svoji tradiční strukturu, v r. 2008 se podíl přímých nákladů zvýšil o 1 p. b., ze 70,5 % na 71,5 % s trendem mírného růstu v dalších letech (72,2 % v roce 2012). Česká definice mzdy jako odměny za práci se liší od obvyklého pojetí (mimo SR) jako ceny za udržení a rozvoj momentální a budoucí pracovní síly, kdy mzda zohledňuje i sociální situaci zaměstnance a jeho rodiny, které v ČR řeší veřejné rozpočty, což umožňuje její o zhruba 5 % nižší úroveň. V krizových letech na strukturu nákladů práce působily protichůdné procesy, snížení sazby pojistného pro případ nemoci a invalidity (-1 % mzdy) a náhrada mzdy při pracovní neschopnosti, jejíž výplata však v roce 2012 nedosahovala ani 0,5 % vyplacených mezd. Tlak na zvyšování mezd od roku 2009 oslabily strach o zaměstnání a nižší zdanění práce zaměstnanců. Zaměstnavatelé v ČR na krizové signály ve II. pololetí 2008 reagovali omezením sociálních požitků a ostatních sociálních výdajů, což platí i pro personální náklady, současně jim však vzrostly výdaje na propouštění.

Přibližování české cenové a výdělkové hladiny ke standardním proporcím vnitřního jednotného evropského trhu bude dlouhodobé a podniky mají dostatek času eliminovat jeho nepříznivé dopady zvyšováním produktivity práce.

Podíl sociálního a zdravotního pojištění placeného zaměstnavateli na úplných nákladech práce klesl z 25 % v r. 2007 na 24,7 % v r. 2012. Podíl sociálního pojištění kompenzuje na straně zaměstnance nízká váha daně z příjmu, v průměru se pohybující mezi 11 % prům. výdělku v r. 2007 až 12 % po r. 2011. V krizi se projevila nerovnováha mezi příjmy sociálního a zdravotního pojištění a zákonným plněním a vysoká citlivost obou systémů na cyklický vývoj ekonomiky, zvláště při poklesu zaměstnanosti a vyšší četnosti odchodů do důchodu. V letech 2008–2012 vzrostl objem vyplacených mezd a platů o pouhých 2,5 %, ale inkaso sociálního pojištění kleslo o 3,6 % při růstu výdajů o 20 %, výdaje zdravotního zabezpečení vzrostly o 15,3 % při prakticky polovičním přírůstku příjmů o 8,7 %.

Podíl práce na nákladech v přepočtu na pracovníka v ČR se v době konjunktury snižoval na zhruba 21 % v r. 2007, v krizových letech rostl, v r. 2009 na úroveň 23,3 %, a po propouštění klesl na cca 22 % a je tak se SR nejnižší v rámci EU (zavedené tržní ekonomiky 33 % a více). Snížení zdanění práce má proto pro české podniky minimální dopad, ale zvýší

deficity veřejných rozpočtů. Nižší podíl práce na nákladech umožňuje cenovou konkurenci nebo vyšší zisk a motivuje příliv zahraničního kapitálu. Nízká cena práce však může vést ke ztrátě kvalifikace pracovních sil a konkurenceschopnosti.

České jednotkové náklady práce v národní cenové hladině se v období konjunktury i v prvních letech krize stabilizovaly kolem 50 %, tj. zhruba 8 p. b. pod průměrem EU. V r. 2010 však začal jejich pomalý nárůst a rozdíl se snížil na 7 p. b. České podniky tak mohou využívat podhodnoceného měnového kursu a nízké cenové hladiny v ČR. Dlouhodobě však dochází k přibližování jednotkových nákladů práce v cenové hladině EU k jejich úrovni v cenové hladině ČR. V roce 2008 však jednotkové náklady práce v paritě kupní síly razantně vzrostly o 6 p. b. na 36,8 %, v důsledku souběhu vysoké míry inflace a pokračujícího zrealňování koruny. Paritní české jednotkové náklady práce se od roku 2008 pohybují kolem 2/3 evropského průměru.

České jednotkové náklady práce po přepočtu na standard kupní síly EU (PPS) budou dále růst, čemuž se podniky mohou bránit produkcí sofistikovaného zboží a služeb s využitím kvalifikované práce. Nízká cena práce i politika levné Kč je však k náhradě práce kapitálem nestimuluje.

Pokles ekonomického výkonu se vzhledem k rigiditě pracovněprávních vztahů a mezd odrazil v růstu jednotkových nákladů práce v celé EU, zatímco v USA si udržely v národní cenové hladině trend mírné decelerace. Pokles kursu EUR a posílení USD po r. 2008 přinesly růst cenové hladiny USA ve srovnání s EU s relativním zdražováním americké práce.

České jednotkové náklady práce v evropské cenové hladině trvale patří mezi nejnižší v rámci EU, během konjunktury se v paritě kupní síly pohybovaly mírně nad polovinou průměrné úrovně EU, během krize díky jednorázovému zvýšení české cenové hladiny v roce 2008 v důsledku fiskální politiky vlády a apreciaci koruny vystoupily na zhruba 2/3 evropského průměru.

Ekonomická konvergence, nyní zbrzděná změkčením Kč ze strany ČNB, přinese českým podnikatelským subjektům nárůst paritních jednotkových nákladů a budou muset harmonizovat pohyby produktivity a ceny práce. Sociální partneři by při mzdových vyjednáváních měli přihlížet i k pohybu ceny práce a jejího využití v konkurenčních ekonomikách a k vývoji cenové hladiny.

Dlouhodobé monitorování problematiky sociální diferenciace a marginalizace, sociálního vyloučení a chudoby, stejně jako i vybraných opatření, která napomáhají jejich předcházení a omezení

V r. 2014 se výzkum zaměřil na chudobu, deprivaci a sociální vyloučení v ČR s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti, na subjektivní a objektivní pohledy na příjmovou chudobu a materiální deprivaci seniorů a na vybrané aspekty péče o seniory z hlediska sociálního začleňování.

Výzkum **Chudoba, deprivace a sociální vyloučení v ČR s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti** ukázal jak pozitivní trendy, tak vznik a prohlubování určitých specifických problémů. V ČR byla v r. 2014 míra rizika chudoby v evropském srovnání nejnižší (8,6 %, o 8 p. b. pod průměrem EU-28) a od r. 2011 znatelně poklesla. Míra rizika chudoby dětí v roce 2011 byla také pod průměrem EU (11,3 %, o 9 p. b. nižší než průměr EU-28). Pokles rizika chudoby mezi lety 2008 až 2013 nastal u osob v domácnostech, které jím byly a nadále jsou ohroženější než ostatní (s nízkou pracovní intenzitou, nízkým vzděláním, nezaměstnaných).

Riziko chudoby je dáno souhrou více faktorů, zejména pozicí na trhu práce (vliv vzdělání, věku, zdravotního stavu, počtu dětí, úplnosti domácnosti). V případě chudoby dětí je klíčové postavení jejich rodičů na trhu práce (a dále úroveň vzdělání domácnosti, neúplnost domácnosti a věk nejmladšího dítěte). Proto je riziko chudoby koncentrované do méně početných kategorií populace, kde je však vysoké (domácnosti nezaměstnané, neúplné s dětmi, se 4 a více dětmi a s nízkým vzděláním).

Roste problém tzv. „tvrdé chudoby“ (pokles příjmu domácností pod úroveň životního minima po úhradě nákladů na bydlení), která postihuje v ČR 11,5 % dětí, jejichž podíl narostl v posledních 3 letech o 3 p. b., nad průměr zemí EU-28.

Efektivita transferů při eliminaci chudoby v populaci celkem je v ČR výrazně nad průměrem zemí EU-28, ve srovnání s r. 2008 však poklesla

o 6 p. b. v důsledku omezení v oblasti sociálních dávek v období 2008–2012. Podíl osob v riziku chudoby nebo sociálního vyloučení poklesl od roku 2008 do roku 2013 jen velice mírně - o 0,4 p. b. na 14,6 %, stejně jako míra silné materiální deprivace (deprivace v 4 a více položkách z testovaných 9 položek) z 6,8 % na 6,6 %.

Sonda do subjektivního vnímání chudoby a materiální deprivace rodinami vychovávajícími dítě ukázala, že tyto domácnosti sice vyvíjejí s pomocí širší rodiny či přátel celou řadu inovativních strategií, umožňujících zajistit základní potřeby domácností, ale ne už náklady na vzdělání dětí, včetně dopravy do školy, účasti na volnočasových aktivitách, které děti rozvíjejí.

Projekt **Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy (Aneb je chudoba definičním znakem stáří?)** zkoumal příjmovou chudobu a materiální deprivaci ve vyšším věku. Výsledná monografie nejprve využívá dat výběrového šetření „Životní podmínky“ - SILC za období 2008–2012 k představení „objektivní“ situace starších osob v ČR. Seniori a jejich domácnosti sice nepatří k nejvíce ohroženým rizikem příjmové chudoby a materiální deprivace, existují však rizikové faktory, které přispívají k výraznému ohrožení určitých jedinců a skupin seniorů. Jde o průvodní znaky stárnutí, zejména o vyšší věk, osamělost, feminizaci. Výsledky zohledňují vývoj před, během a po globální ekonomické krizi. Pozornost je věnována materiální deprivaci v přístupu ke kvalitnímu bydlení a rizika chudoby jsou hodnocena z pohledu tzv. reziduálního příjmu po odečtení nákladů na bydlení. V druhé části sekundární analýza dat z výběrového šetření „Spotřebitelé“ umožnila jejich rozbor z pohledu subjektivní chudoby a materiální deprivace s důrazem na souvislosti mezi „stárnutím“ a „subjektivní chudobou“ jako determinantem kvality života. Subjektivní chudoba je lepším indikátorem materiální deprivace ve vyšším věku, ovlivňuje obecnou životní spokojenost měřenou různými indikátory a negativně ovlivňuje vnímání aktuální životní etapy.

Třetí část je zaměřena na nástroje ke zvýšení finanční, resp. příjmové jistoty ve vyšším věku, zejména v období přechodu do starobního důchodu. Výsledky analýzy předdůchodů z hlediska délky pobírání a výše měsíční úložky ukázaly, že systém je citlivý jak na přístup zaměstnavatelů, tak na míru zhodnocení penzijních aktiv. Analýza doplňkového penzijního připojištění potvrdila, že se jedná o málo využívaný nástroj podpory životní úrovně ve stáří s převahou spořicíh s méně rizikovými příjmy, který by byl v současné době využitelný pro ochranu před chudobou a materiální deprivací u těch neohroženějších skupin.

Při řešení projektu **Vybrané aspekty péče o seniory z hlediska sociálního začleňování** přinesly rešerše odborné literatury a programových dokumentů zaměřených na prevenci sociálního vyloučení několik stěžejních poznatků:

- služby obecného zájmu včetně sociálních služeb je možné organizovat ve spolupráci se soukromým sektorem nebo pověřit jejich poskytováním soukromé či veřejné podniky; stanovení povinností a cílů těchto veřejných služeb včetně dohledu nad jejich plněním je úkolem veřejných orgánů na příslušné úrovni,
- sociální služby obecného zájmu jsou obecně poskytovány individualizovaným způsobem tak, aby mohly řešit potřeby ohrožených uživatelů; řídí se zásadou solidarity a rovného přístupu; mohou být hospodářské či nehospodářské povahy, což je odvislé od způsobu jejich poskytování, organizace a financování jejich činnosti, nikoli od právního statusu,
- v letech 2008–2013 klesl podíl osob starších 65 let ohrožených příjmovou chudobou (vyjádřenou hranicí 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu) ze 7,4 % na 5,8 %,
- analýzy potvrdily kumulativní znevýhodnění, kdy vyšší věk zhoršuje situaci žen, jednočlenných domácností, osob s nižšími příjmy, v nájemním bydlení, s nižší možností akumulace volných prostředků, nižší mírou participace na trhu práce a osob v horším zdravotním stavu.

Dosud nikdy neprovedený rozbor vybavenosti jednotlivých správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dále jen SO ORP) vybranými typy služeb sociální péče zmapoval jejich dostupnost v těchto regionech. Rozdíly v jejich dostupnosti jsou výrazně vyšší než na území jednotlivých okresů a krajů. Např. v 21 SO ORP (v 9,5 %) není k dispozici žádné místo v domovech pro seniory, v 87 SO ORP (necelých 40 %) není k dispozici žádné místo v domovech se zvláštním režimem, v 93 SO ORP (více než 40 %) není k dispozici žádné místo v domovech pro osoby se zdravotním postižením, ve 3 SO ORP není žádnému občanovi poskytována pečovatelská služba a ambulantními službami je vybaveno nejmenší počet SO ORP. Limitujícím prvkem rozvoje sociálních služeb v jednotlivých obcích je stávající díkce § 35, odst. 2 věty druhé zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), v platném znění. Ani při realizaci střednědobých plánů

nebyly tyto rozdíly odstraněny. Jednotliví poskytovatelé závislí na nenárodních dotacích z veřejných zdrojů totiž nerozšiřují nabídku svých služeb. Přenesení poskytování dotací na kraje zřejmě nepřispěje k odstranění těchto problémů, což lze posoudit a porovnat až po cca 3–5 letech.

Dlouhodobé sledování a hodnocení faktorů, které způsobují nerovnováhy na trhu práce a hodnocení opatření, která tyto nerovnováhy odstraňují

Výzkum se v roce 2014 soustředil na reformu veřejných služeb zaměstnanosti v ČR, odhad rozsahu nelegální práce v ČR a její dopady na veřejné rozpočty, analýzu kvalifikačních potřeb zaměstnavatelů Moravskoslezského kraje pro účely cílení rekvalifikačních kursů a na analýzu dopadů dílčích opatření v oblasti zaměstnanosti a jejich dopad na trh práce v ČR.

Cílem projektu **Reforma veřejných služeb zaměstnanosti v ČR** je vytvořit metodický nástroj „Metodika postupů ve veřejných službách zaměstnanosti“ k zajištění jejich efektivního výkonu. Po analýze odborné literatury a zahraničních zkušeností byla s cílem získat poznatky pracovníků ÚP ČR využita primární data z šetření „Metodika individuální a komplexní práce s klienty ÚP ČR“ provedeného GR ÚP ČR v letech 2013–2015. Respondenti zodpovídali otázky přes webové rozhraní, zjištění pak byla diskutována a verifikována s odbornými pracovníky ÚP ČR. Současně probíhal sběr poznatků o fungování a příčinách nefungování veřejných služeb zaměstnanosti v ČR, dopadech jejich reformy a hodnocení průběhu, efektů a dosažení jejich cílů formou hloubkových rozhovorů s vybranými experty, zástupci veřejné správy, sociálních partnerů a také formou fokusních skupin s vybranými pracovníky ÚP a odborníky ze všech 14 krajů. Hlavním cílem fokusních skupin bylo diskutovat s nimi jejich názory na potřebné úpravy současného a nastavení budoucího stavu. Využity byly i poznatky z konference „Úloha ministerstev práce a veřejných služeb zaměstnanosti: výzvy a reformy v České republice a v zahraničí“ organizované VÚPSV, v. v. i., za podpory ILO, na níž experti z ILO, Rakouska a Německa představili praktické zkušenosti s nastavením a fungováním těchto služeb.

Zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, byl k 1. dubnu 2011 zřízen ÚP ČR jako samostatná organizační složka státu s celostátní působností, v čele s generálním ředitelem, organizačně členěná na generální ředitelství a krajské pobočky s kontaktními pracovišti. Reforma přinesla řadu problémů ve fungování systému a nepřinesla plánované zvýšení jeho efektivity. Její podoba, způsob provedení a dopady jsou celkově hodnoceny výrazně negativně, a to jak ze strany expertů, tak pracovníků ÚP. V jejím důsledku došlo ke ztížení podmínek pro výkon a poskytování služeb zaměstnanosti. Po přenesení agendy výplaty nepojistných sociálních dávek na ÚP ČR v r. 2012 se ÚP staly především výplatními místy na úkor činností, pro něž byly ÚP původně zřízeny, a pomoc nezaměstnaným v návratu na trh práce se dostala do pozadí. K hlavním negativům reformy tak patří nekonceptnost, rozpor mezi deklarovanými cíli a skutečným stavem, rozpad fungujícího systému, chybné zaměření, nedostatečné personální, materiální a prostorové zabezpečení organizačních změn, ztráta základního poslání veřejných služeb zaměstnanosti, ztráta akceschopnosti aktivní politiky zaměstnanosti (APZ), vytěsnění agendy zaměstnanosti agendou nepojistných dávek.

Vzniklý stav podle expertů vyžaduje změnu. MPSV by mělo mít koncepční, strategickou a legislativní roli. Pozice GR ÚP ČR se musí upevnit, jeho zodpovědnosti musí být dosažení vymezených cílů. Řízení a odměňování by mělo probíhat na základě jejich plnění. Ztracenou akceschopnost ÚP je nutné obnovit, aby poskytovaly služby pro nezaměstnané, pomáhaly jim v návratu na trh práce a poskytovaly servis trhu práce. Alespoň částečně by měla být zpět na obce převedena agenda nepojistných sociálních dávek (rozhodovací a kontrolní funkce). Kvůli operativnosti je třeba vrátit rozhodování o APZ na regionální úroveň, ÚP také musí spolupracovat v sítích s ostatními partnery na trhu práce.

Nelegální práce, resp. nehlášená práce je významným prvkem národní ekonomiky a součástí tržních vztahů. Sice vytváří hodnoty, přispívá k růstu národního bohatství, narušuje však přerozdělovací procesy a národní fiskální politiku. Jako nekalá konkurence deformuje cenovou strukturu. Její provozovatelé bezplatně využívají společenskou infrastrukturu, což zvyšuje daňové zatížení legálně působících subjektů a prohlubuje sociální napětí.

Nelegální zaměstnávání je vzhledem k jeho komplikovanosti a složitému pojmovému uchopení nejen v ČR málo zmapované. V rámci projektu byly shrnuty výsledky dřívějších prací a nadnárodních metodik, formulováno ekonomické a právní vymezení nelegální práce, odhadnut rozsah nelegální práce a její negativní dopady na veřejné rozpočty. K odhadu rozsahu nelegální práce byly využity: výstupy šetření daňových úniků provedených CERGE v letech 2000, 2002 a 2004 a navazující analýzy a prognózy práce na černo, odhady neevidované, resp. nehlášené práce v rámci soustavy národních účtů zpracované podle metodiky ESA 95, resp. ESA 2010; data statistiky práce, konkrétně rozdíl mezi výběrovým šetřením pracovních sil a podnikovou statistikou zaměstnanosti; odhady nelegálního výkonu práce imigranty; výstupy dílčího šetření Generálního finančního ředitelství o daních z příjmu fyzických osob odváděných podle § 7 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů; názory expertů regionálních poboček ÚP ČR; případy nelegální práce zjištěné SUIP.

Odhad nelegální práce převzal data o počtu pracovníků v neohlášených pracovních aktivitách a provedl jejich přepočtení na plnou pracovní dobu; upravil údaje o přepočtených stavech na plnou pracovní dobu na přepočtené stavy podle nehlášené práce na základě daňového šetření nebo daňových, resp. pojistných kalkulací.

Kalkulace dopadů nelegální práce na veřejné rozpočty zohledňovala odhad přepočtených osob, průměrný měsíční hrubý výdělek ve výši 25 000 Kč, daň z příjmu dle dekompozice rozdílu průměrného hrubého a čistého výdělku, sazby sociálního a zdravotního pojištění (bez II. důchodového pilíře) a strukturu daňového zatížení konkrétních pracovních výkonů.

Rozsah nelegální práce lze odhadovat ve výši 670 tis. přepočtených osob po redukci na nehlášenou a tím nedaněnou práci (z toho cizinců zaměstnaných na černo a sebezaměstnaných je zhruba 75 tis. přepočtených osob). Roční příjem veřejných rozpočtů je tak nižší o zhruba 120 mld. Kč, z toho na cizince připadá kolem 12 mld. Kč, tj. 10 %.

Z titulu nelegální práce se navíc každý rok zvyšují výdaje státního rozpočtu až o 3 mld. Kč díky neoprávněným výplatám nepojistných sociálních dávek a podpor v nezaměstnanosti. Z přerozdělení daňového výnosu plyne více než 2,5 mld. Kč zdravotním pojišťovněm za osoby zdánlivě bez příjmu, za které platí pojištění stát.

Při analýze kvalifikačních potřeb zaměstnavatelů Moravskoslezského kraje pro účely cílení rekvalifikačních kursů byl využit regionální model pro predikování vzdělanostních potřeb vyvinutý ve VÚPSV, v. v. i., jenž popisuje pracovní trh z hlediska příslušnosti k definovaným zaměstnanecským a vzdělanostním skupinám a vývoj vztahů mezi těmito skupinami. Při odhadu poměrů na trhu práce v tomto kraji a v ČR v letech 2014–2018 byly použity zákonitosti hospodářského vývoje od roku 2000.

Základní byl odhad budoucí poptávky (náhradní, expanzní a substituční) po práci v příštích pěti letech. Poptávka po práci se porovnávala s nabídkou práce. Modelování předpokládá ideální mobilitu na trhu práce (volná místa jsou obsazována absolventy bez ohledu na jejich bydliště, schopnosti a zájem). Využita byla data z Výběrového šetření pracovních sil (ČSU), odhad počtu absolventů škol (MŠMT), makroekonomický odhad vývoje ČR (MFČR) za období 2000–2013.

Každá skupina zaměstnání a vzdělání je charakterizována zaměstnanecským či vzdělanostním složením, věkovou strukturou, sektorovým složením, úrovní vzdělání, mírou nezaměstnanosti, počtem nezaměstnaných v daném klastru. Analýza se doplňuje odhadem náhradní a expanzní poptávky a počtu nových míst v období 2015–2018. Pro skupiny vzdělání je navíc uvedena informace charakterizující šanci na získání zaměstnání sloužící i jako informace o dosažitelnosti vhodné vyškoleného zaměstnance. Šance na získání zaměstnání je popsána slovně (od nejhorší po nejlepší). Popsané charakteristiky jsou doplněny komentářem o vývoji zaměstnanosti v klastru a dalšími odpovídajícími údaji.

Analýza dopadů dílčích opatření v oblasti zaměstnanosti a jejich dopad na trh práce v ČR měla popsat dopady směrnice GR č. 19/2012 - Postup a pokyny k realizaci politiky zahraniční zaměstnanosti, jejímž cílem byla ochrana pracovních míst pro uchazeče o zaměstnání z ČR a sjednocení postupu pracovišť ÚP ČR při vydávání a prodlužování povolení k zaměstnání pracovním migrantům. Byla využita statistická data o zahraniční zaměstnanosti a výsledky elektronického dotazníkového šetření na ÚP, doplněné strukturovanými rozhovory s vybranými pracovníky ÚP ČR. Pro zpracování analýzy chyběla statistická data, která MPSV a ÚP ČR přestaly sbírat v roce 2012 po přechodu na nový informační systém, který sběr dat o cizincích neumožňoval. Za roky 2012 a 2013 byly proto využity jen odhady vycházející z dat systémů OKpráce a AIS a z hlášení ÚP ČR předávaných MPSV. Směrnice sama kritéria pro vyhodnocení dopadu na trh práce ČR neobsahovala. Její zavedení bylo složkami ÚP ČR vnímáno jako spíše opodstatněné, vedené snahou o snížení nezaměstnanosti.

Pro administraci a evidenci jednotlivých opatření GR č. 19/2012 nebyly relevantní nástroje, příprava složek ÚP ČR ani dostatek interních kapacit. Nejčastěji byla pocífována personální poddimenzovanost a nedostatečná možnost proškolení pracovníků. Hlavní cíl směrnice byl dle analýzy částečně naplněn, i když ochranu pracovních míst pro uchazeče o zaměstnání zajišťovala pracoviště ÚP již předtím. Spíše odradila některé zaměstnavatele od zaměstnávání cizinců z třetích zemí, místo nich zaměstnávali občany EU/EHP. Cizinci proto začali více žádat o trvalý pobyt nebo měnili svůj status na živnostníky, družstevníky nebo společníky.

Dopad směrnice na trh práce byl nevýznamný. Podle statistik již od konce r. 2008 klesal počet zaměstnáváných cizinců s povolením k zaměstnání. Cizincům se zhoršily podmínky pro získání povolení k zaměstnání, což je od hledání práce v ČR neodradilo. Směrnice mohla mít negativní dopad na zaměstnavatele ve zpracovatelském průmyslu, stavebnictví a zemědělství, jimž přinesla i zvýšenou administrativu a nepružný systém získávání cizinců na sezonní práce.

Monitorování procesů migrace a politik integrace cizinců na trhu práce a ve společnosti

V r. 2014 se výzkum koncentroval na indikátory integrace cizinců z třetích zemí v ČR a začlenění ruské komunity do většinové společnosti, monitoring kvantitativních a kvalitativních indikátorů integrace cizinců z třetích zemí v ČR s důrazem na problematiku slučování rodin a čerpání sociálních dávek, na služby center pro integraci cizinců z třetích zemí, průzkum veřejného mínění cizinců z třetích zemí o otázkách integrace a jejich názorů na majoritní společnost a život v ní a na ekonomický přínos pracovních imigrantů.

Cílem projektu **Indikátory integrace cizinců z třetích zemí v ČR a začlenění ruské komunity do většinové společnosti** je monitorovat, aktualizovat a zpřesňovat zvolené indikátory integrace cizinců z třetích zemí v ČR. Půlroční aktualizace kvantitativních ukazatelů zahrnuje základní, analytické a srovnávací ukazatele v oblastech: pobytové a demografické charakteristiky, zaměstnanost a trh práce, vzdělávání vč. jazykové přípravy a sociální začlenění; roční aktualizace kvalitativních indikátorů zejména názory a postoje české veřejnosti k cizincům žijícím na českém území. Jako zdroje slouží údaje státní sféry a dotazníková empirická šetření. Sleduje se i integrace ruské komunity do české společnosti na základě analýzy dostupných dat, dotazníkových šetření a vlastních šetření s odborníky i příslušníky ruské komunity. V r. 2014 vznikly tyto výstupy: a) aktualizovaná, zpřesněná a doplněná „Soustava kvantitativních ukazatelů monitorující integraci cizinců z třetích zemí“ s údaji do 30. 6. 2014, b) policy paper pro zadavatele projektu s analýzou vývoje hlavních integračních ukazatelů v daném období, c) dílčí výstupy ke studii o ruské subpopulaci v ČR, zejména analýza statistických údajů o ruské komunitě v porovnání s údaji za cizince celkem (CTZ), ukrajinskou a vietnamskou populaci. Analyzovány byly: pobytové charakteristiky, získání českého občanství, účely pobytu, výdělečná a podnikatelská činnost, sociálně demografické údaje, teritoriální rozmístění na území ČR, vzdělávání v českých vzdělávacích institucích a pobírání sociálních dávek v systému SSP. K analýze patří i podrobnější data o podnikatelských aktivitách ruské minoroty v ČR, rozbor vybraných sociologických šetření a stručná informace o poznatcích o ruské komunitě v médiích.

Z vývoje indikátorů vyplynulo, že a) nadále se snižuje celkový počet cizinců z třetích zemí legálně pobývajících v ČR, i když méně než v uplynulých letech, k červnu 2014 jich bylo 266 400, cca o 1000 méně než koncem r. 2013, b) pokles je diferencovaný podle země původu, o více než 3 % se naopak zvýšila imigrace z Ruské federace, c) výrazně rostou trvalé pobyty, k 30. 6. 2014 mělo status trvalého imigranta v ČR 170 636 osob z třetích zemí, d) ze tří v ČR nejzastoupenějších komunit má trvalý pobyt téměř 80 % Vietnamců (45 241 osob), téměř 70 % (71 781 osob) Ukrajinců a více než polovina Rusů (18 223 osob), e) cizinci stále více uvádějí jako důvod svého pobytu v ČR jiné než výdělečně-ekonomické důvody, zejména slučení rodiny, studium, humanitární důvody.

Monitoring kvantitativních a kvalitativních indikátorů integrace cizinců z třetích zemí v ČR s důrazem na problematiku slučování rodin a čerpání sociálních dávek se soustředil na půlroční aktualizaci ukazatelů, jež zahrnovala analytické a srovnávací ukazatele i vybrané charakteristiky ekonomiky, pomocí empirických šetření byly aktualizovány názory a postoje cizinců z třetích zemí na společnost a život v ČR a také postoje majoritní společnosti k zde žijícím cizincům. Sledováno bylo slučování

rodin a čerpání dávek SSP cizinci z třetích zemí, a to analýzou dostupných statistických dat, sondážním šetřením a formou workshopu pro odbornou veřejnost. Vznikly výstupy a) aktualizovaná, zpřesněná a doplněná „Soustava kvantitativních ukazatelů monitorující integraci cizinců z třetích zemí“ (data od 31. 12. 2004 do 31. 12. 2013), b) policy paper pro zadavatele projektu s analýzou vývoje hlavních integračních procesů, c) interní monografie „Slučování rodin cizinců z třetích zemí na českém území a čerpání sociálních dávek“, d) průběžná závěrečná monitorovací zpráva o průběhu řešení projektu.

Ukázalo se, že a) počet cizinců z třetích zemí žijících v ČR klesá, na konci r. 2013 267 404 osob, cca o 3 % méně než koncem r. 2012 a o 8 % méně než koncem r. 2008, b) téměř dvě pětiny tvoří občané Ukrajiny, více než pětinu Vietnamu a 15 % občané Ruska, dále následují lidé z bývalých postsovětských republik a z Asie (Čína), c) nejvíce poklesl počet Ukrajinců (15 % za 3 roky), u Vietnamců kolísá kolem stejné úrovně, u Rusů je od r. 2011 patrný pozvolný nárůst, d) stoupá počet těch, kteří v ČR získali trvalý pobyt (ke konci r. 170 636 osob), z Vietnamců 76,4 %, Ukrajinců 65,2 % a Rusů 51,5 %, e) v posledních 5 letech se výrazně změnila deklarované účely pobytu cizinců ze třetích zemí v ČR (zaměstnání z 85 % v r. 2008 na 53 % v r. 2013 a víc než dvojnásobný nárůst rodinných důvodů), f) rostou výdaje na dávky SSP pobírané cizinci ze třetích zemí (zejména na příspěvek na bydlení) a současně i počet jejich příjemců.

Cílem projektu **Jak slouží centra pro integraci cizinců z třetích zemí?** bylo zjistit poptávku po asistenčních službách pro cizince z třetích zemí ze strany Ukrajinců, Vietnamců a Rusů a současně jejich nabídku neziskovými a nevládními organizacemi působícími na území hl. města Prahy. Výsledky empirického dotazníkového šetření postojů a názorů cizinců byly obohaceny o výpovědi klientů Integračního centra Praha o. p. s. (ICP). K výstupům projektu patří i návrh vhodných opatření ke zkvalitnění těchto služeb. K definici asistenčních služeb pro tuto skupinu byla využita definice asistenčních služeb z projektu „Kontinuální sledování bariér integrace cizinců z třetích zemí se zřetelem na činnost asistenčních služeb“. Rozhovory se anonymně účastnili klienti ICP, při nichž byly zkoumány jejich zkušenosti s organizacemi poskytujícími bezplatnou pomoc cizincům, a důvody a bariéry, proč je nevyužívají. Hledaly se příčiny jejich neinformovanosti o nabízených službách a příčiny nedůvěry k nim, zkoumány byly i formy poskytování odborné pomoci a poradenství či důvěra cizinců ve streetwork. Zájem byl i o jejich starosti či obtíže či orientaci ve vybraných oblastech života v ČR. Zkoumal se i přístup cizinců k internetu, znalost češtiny a přístup ke kursům českého jazyka, účast na zdravotním pojištění a využívání zdravotní péče a prevence.

Cizinci měli velmi nízké povědomí o existenci pro ně určených bezplatných služeb a o tom, kde je poskytují. Využilo je celkem 12 % respondentů, nejčastěji při hledání práce a zaměstnání. O službách se nejčastěji dozvívali ze svých sociálních sítí. Pokud je využili, většina se o zkušenosti podělila s dalšími. Nepotvrdilo se, že by k řešení stejného problému využívali služby více organizací. Hlavním důvodem nevyužívání služeb byla neinformovanost jak o službách, tak o je poskytující organizacích. Cizinci preferují spíše neoficiální cesty, což ovlivňuje i jejich integraci. Pozitivní vliv tak může mít dobrá zkušenost s nabízenými službami, širší informací prostřednictvím streetwork a důvěra cizinců v tuto formu pomoci.

Cizinci se o pomoc obracejí kvůli jazykovým znalostem, práci a pobytovému statusu. I přes snížení role neoficiálních zprostředkovatelů nelze očekávat, že by jejich negativní vliv na proces integrace cizinců s jazykovou bariérou či zaměstnanec pracovních agentur izolovaných od informací zcela ustal. Jako rizikový faktor jejich integrace se jeví i stávající konstrukce komerčního zdravotního pojištění s omezeným nárokem na čerpání prostředků z pojistky v případě pojistné události pro určité pojištěnce. Rizikem je i to, že mnoho z nich nenavštěvuje lékaře.

Průzkum veřejného mínění cizinců z třetích zemí o otázkách integrace a jejich názorů na majoritní společnost a život v ní měl zjistit jejich názory a postoje k integraci do české majoritní společnosti na základě analýzy subjektivního vnímání a hodnocení vztahu k majoritní společnosti a definovat ty interakce, které ovlivňují postoje a názory na majoritu a ochotu se integrovat. Analýza výsledků kvantitativního výzkumného šetření umožní poznat vztah, názory a postoje vybraných skupin cizinců k majoritní společnosti, jejím charakteru a specifickým, a to, co kladně či negativně ovlivňuje motivaci k integraci. Zjištění možná formulovat doporučení a opatření k zvýšení sociální koheze a zaměření, nastavení a vhodné metodiky integračních aktivit v rámci integrační politiky i regionálních koncepcí.

Nejprve byly pro zacílení výzkumu zmapovány dostupné materiály k problematice vývoje koncepce integrace cizinců v ČR a pohyby sledovaných skupin (Ukrajina, Vietnam, Rusko), co se týče imigrace do ČR

a sociodemografického rozložení v ČR, což posloužilo k specifikaci kvótního výběru zkoumaného vzorku dotazníkového šetření. Analýza dostupných zdrojů o zkoumání vztahů majoritních společností s minoritami imigrantů včetně průzkumů veřejného mínění pomohla při upřesnění zacílení dotazníkového šetření, kdy byly určeny indikátory a vytvořen dotazník pro sběr dat. Terénní šetření proběhne v 6 velkých městech ČR na zkoumaném souboru 720 respondentů v 1. čtvrtletí r. 2015.

Cílem monografie **Ekonomický přínos pracovních imigrantů** bylo zjistit, zda je možné řešit problémy aktuálního a budoucího demografického vývoje v ČR prostřednictvím pracovní migrace. Demografický vývoj v letech 1991–2011 zaznamenal pokles porodnosti i úmrtnosti, což povede k růstu průměrného věku populace. V ČR bude do r. 2100 podle prognózy ČSÚ díky nízké míře plodnosti trvat s krátkým plusovým výkyvem dlouhé období populačního úbytku, během 21. století cca o 2,8 mil. osob. Změnu struktury společnosti, růst indexu ekonomického zatížení a populační pokles je možné ovlivnit migrační politikou.

Analýza ekonomických aktivit cizinců v ČR podle dat VŠPS ukázala, že se strategie a způsoby participace jednotlivých cizinců na trhu práce liší, i v závislosti na zemi původu. Vyšší tendence k podnikání je patrná u cizinců pocházejících z Ruska a Ukrajiny. Participace imigrantů na trhu práce má výrazné prvky etnického a rodinného byznysu, většinu tvoří podnikatelé bez zaměstnanců s pomáhajícími rodinnými příslušníky (20 %). Podle statistického šetření CZ-SILC zachycujícího zejména imigranty využívají domácnosti cizinců sociální systém v nižší míře než průměrné české domácnosti, zejména díky nižšímu věku, převažující věkové kategorii 18–45 let, většímu zastoupení bezdětných domácností a většímu spojení statusu imigranta s ekonomickou aktivitou než u českých domácností. Tato statistika bohužel nedává příliš informací o četnosti a charakteristice druhé a dalších generací imigrantů.

Zkoumání migrace jako způsobu náhrady úbytku populace a specificky podílu osob v produktivním věku ukázalo, že jí lze do jisté míry kompenzovat celkový úbytek obyvatelstva, ale ne rostoucí podíl seniorské složky populace. Monografie ukazuje makroekonomické modely pracující s faktorem pracovní migrace, popisuje jejich konstrukci, předpoklady jejich fungování apod. Závěrem je uveden příklad aplikace politiky pracovní migrace do důchodového systému s využitím simulačního modelu.

Hodnocení politiky sociálních služeb v širší perspektivě

V r. 2014 se výzkum věnoval vyhodnocení existujících domácích výzkumů a dat v oblasti bezdomovectví a návrhu realizace výzkumu zaměřeného na získání chybějících klíčových dat o bezdomovectví v ČR, nezbytných pro vytváření politik zaměřených na tuto cílovou skupinu, využívání poznatků sociálního šetření v sociální práci se žadateli o příspěvek na péči, metodice a prevenci ztráty bydlení a nákladům na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb.

Vyhodnocení existujících domácích výzkumů a dat v oblasti bezdomovectví mělo shromáždit a posoudit existující domácí zdroje dat včetně možnosti jejich rozšíření a zkvalitnění a výzkumy problematiky bezdomovectví v širokém pojetí. Cílem bylo zjistit počty zjevných, skrytých a potenciálních bezdomovců podle evropské typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení ETHOS. Práce volně navázala na „Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020“ z roku 2012 a jejím výsledkem je komentovaný přehled zdrojů dat o různých kategoriích osob, které se staly bezdomovci nebo jsou bezdomovectvím aktuálně ohroženy. K vytvoření jeho konkrétního, spolehlivého a uceleného obrazu je třeba zahrnout všechny jeho formy a projevy. O některých ale nejsou k dispozici relevantní statistická data nebo jen nedostatečná. Nebylo proto možno souhrnně odhadnout počet bezdomovců v různých podobách bezdomovectví, ale podařilo se získat data ke každé sledované kategorii zvlášť. Proto jsou výstupy v monografii členěny podle kategorií „bez střechy“, „bez bytu“, „nejisté bydlení“ a „nevyhovující bydlení“. Závěry kapitol tvoří vyhodnocení dat a návrhy, jak je rozšířit nebo rozvinout, popř. zda je potřebné určitý typ dat sbírat v současné podobě.

Projekt **Využívání poznatků sociálního šetření v sociální práci se žadateli o příspěvek na péči** je zaměřen na řešení metodické podpory sociálních pracovníků ÚP ČR při provádění sociálního šetření pro účely řízení o přiznání příspěvku na péči, jehož výsledky jsou jedním z podkladů pro posouzení stupně závislosti žadatele posudkovým lékařem. Zatím se nedaří docílit jednotné kvality výsledků šetření a jejich předvídatelného využívání posudkovými lékaři. Poznatky získané při tomto šetření by

mohly být využívány při spolupráci sociálních pracovníků ÚP ČR a obcí při poskytování komplexní pomoci žadateli o tuto dávku, příp. jeho rodinným pečovatelům. V prvním roce dvouletého projektu bylo cílem porozumět aktuálnímu pojetí sociálního šetření, tj. jak a v jakých podmínkách je realizováno sociálními pracovníky ÚP ČR a jaký význam jeho výsledkům připisují jednotliví aktéři, k čemuž posloužily dvě vlny kvalitativních terénních šetření - extenzivní dotazování sociálních pracovníků ÚP ČR a 6 případových studií zahrnujících zástupce všech relevantních subjektů (celkem 68 tematických rozhovorů).

V roce 2014 se analýzy týkaly pracovních podmínek, v nichž sociální pracovníci agendu příspěvku na péči zajišťují na kontaktních pracovištích ÚP ČR. Zejména sociální pracovníci ztotožnění s představou komplexní a dlouhodobé pomoci klientovi a vnitřně inklinující spíše k situačnímu přístupu ke klientům vnímali jako hlavní překážku jeho uplatňování a) vysokou pracovní zátěž - od jednotlivých sociálních pracovníků se očekávalo zpracovávání vysokého počtu žádostí o příspěvek na péči (u kumulované agendy až 1600 spisů), b) využívání externistů na sociální šetření v rámci řízení o příspěvek na péči, což považovali za degradaci své role a omezení možnosti sociální práce s klientem, c) metodické vedení, zaměřené zejména na administrativní záležitosti a s častými změnami pokynů, d) chybějící pravidla spolupráce těchto sociálních pracovníků s jinými subjekty (zejména posudkovými lékaři LPS a sociálními pracovníky obcí).

Metodika prevence ztráty bydlení má přispět k doplnění dosud chybějící a veřejnou politikou podceňované relevantní empirické evidence jevů, souvisejících se ztrátou bydlení. Cílem první fáze projektu v r. 2014 bylo v co největší šíři zmapovat téma ztráty bydlení a jeho prevence podle těchto kritérií a) jak je pojednáno v odborné literatuře, zahraniční a tuzemské, b) do jaké míry a v rámci jakých přístupů je přítomno v politické agendě v českém národním kontextu, c) jaký diskurs kolem něj probíhá na úrovni klíčových aktérů (místní samosprávy, sociální služby a občanský sektor obecně), d) jaké strategie při prevenci ztráty bydlení tyto aktéři volí, e) uvažované cílové skupiny ohrožené ztrátou bydlení a jejich identifikovatelnost na základě dostupných statistických dat, f) jaké preventivní mechanismy či nástroje jsou vytvořeny a používány, jaké jsou jejich potenciály, slabé stránky, případně jaké rozpory tyto nástroje obsahují a na co narážejí, g) jaké překážky lze v jejich systematické aplikaci identifikovat.

Podle průběžných zjištění byla otázka prevence ztráty bydlení politicky, společensky i empiricky dlouhodobě podceňována. Ucelená koncepce, standardizovaným způsobem nabízející řešení jak zvýšení dostupnosti a udržitelnosti bydlení, tak mechanismy prevence ztráty bydlení a šířeji prevenci bezdomovectví, chybí. Místní samosprávy a neziskové organizace se snaží s její absencí vyrovnat a z vlastních zdrojů a vlastními silami realizují dílčí opatření, často však izolovaná a vzájemně se negující. Jde o opatření nápravná či restriktivní, která nacházejí výraz v nárůstu počtu tzv. ubytovacích zařízení, obsazovaných lidmi vyloučenými ze standardního bydlení. Nahrazují sociální bydlení, chápáné jako bydlení pro skupiny osob neúspěšné na otevřeném trhu s bydlením pro příjmovou nedostatečnost či rizikové charakteristiky. Dochází k jejich koncentraci v těchto zařízeních, vzniku lokálního sociálního problému, eskalaci konfliktů, prohlubování sociálního vyloučení těchto osob a blokaci konstruktivního řešení. Systematická, provázaná a promyšlená snaha udržet tyto osoby ve standardním bydlení či rychle je do něj vrátit však chybí, stejně tak monitoring počtu a struktury osob ohrožených ztrátou bydlení či v situaci reálného bezdomovectví a tím i konkrétní představa o rozsahu problému.

V první fázi projektu **Náklady na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb** byly rešeršemi odborné literatury získány poznatky o systému financování zdravotní péče v pobytových zařízeních sociálních služeb v Německu, Rakousku, Nizozemsku, Dánsku a V. Británii s důrazem na financování ošetrovatelské a rehabilitační péče. Vláda SRN chce nahradit dosavadní systém tří stupňů závislosti pěti stupni s cílem lépe zohlednit individuální potřebu pomoci, v Nizozemsku se od r. 2013 zvýšily kompetence obcí při poskytování domácí péče s cílem snížit rozsah péče poskytované v pobytových zařízeních zejména pro osoby s nižší mírou závislosti, ve V. Británii se navrhuje výrazně zvýšit hranici finančních příjmů a majetku klienta, nad níž se klienti již musejí podílet na financování nákladů poskytované péče, s cílem zabránit nutnosti prodat své domovy kvůli úhradě dlouhodobé péče. V druhé fázi bylo vybráno celkem 10 zařízení, ve kterých pak bylo realizováno šetření pomocí aktualizovaného dotazníku s cílem zjistit rozsah indikované a skutečně poskytované ošetrovatelské a rehabilitační péče. V rámci pilotního šetření k ověření vhodnosti dotazníku byl sledován rozsah poskytované ošetrovatelské péče v zařízení s registrací na poskytování tří sociálních služeb - domova pro seniory, domova se

zvláštním režimem i domova pro osoby se zdravotním postižením s celkovou kapacitou 168 klientů.

V rámci šetření byly sledovány zdravotnické úkony pro odbornost 913 (tj. všeobecná sestra v sociálních službách) a bylo uvažováno bodové hodnocení převzaté z číselníku VZP verze 1015 a pro zjednodušení hodnota jednoho bodu odpovídající 0,90 Kč. V domově pro seniory nemá víc než polovina klientů vůbec přiznan příspěvek na péči nebo jen v prvním stupni závislosti. Klientů se stupněm závislosti 2 je necelá čtvrtina, zbylých zhruba 20 % tvoří osoby se stupněm závislosti 3 a 4. Naproti tomu v domově se zvláštním režimem mají všichni klienti přiznan příspěvek na péči, více než 35 % klientů má přiznan příspěvek ve 2. stupni závislosti, klienti s nejvyššími stupni závislosti tvoří více než 40 %. S rostoucí mírou závislosti se zvyšují i průměrné měsíční náklady poskytované ošetrovatelské péče. Obdobný vývoj je zaznamenán i v domovech pro seniory, naopak v domově se zvláštním režimem jsou průměrné náklady u příjemců příspěvku na péči ve třetím stupni závislosti nižší než náklady u příjemců této sociální dávky ve druhém stupni závislosti. U klientů v domovech se zvláštním režimem jsou nejčastěji diagnostikovány nemoci nervové soustavy a duševní poruchy, tyto dvě diagnózy zde tvoří 87 %, zatímco v domově pro seniory zaujímají tyto dvě diagnózy pouze 44 %, dále jsou zde často zastoupeny nemoci oběhové soustavy a nemoci endokrinní. Po provedení dílčích úprav ve struktuře dotazníku bylo ve 4. čtvrtletí r. 2014 realizováno terénní šetření o rozsahu indikované a skutečně poskytované ošetrovatelské a rehabilitační péče v 10 vybraných pobytových zařízeních sociálních služeb. Do šetření byli zapojeni všichni klienti těchto zařízení (více než 1500 osob). Získané dotazníky budou v r. 2015 v souladu s dílčími cíli jednotlivých období vyhodnocovány.

Hodnocení trendů demografického vývoje a možností rodinné politiky v návaznosti na další veřejné politiky čelit jeho sociálním dopadům

V r. 2014 byl výzkum zaměřen na nové formy denní péče o děti v ČR, zálohové výživné a na sociodemografickou a příjmovou analýzu rodin s dětmi v ČR.

Projekt **Nové formy denní péče o děti v České republice** měl systematicky popsat současný český systém služeb péče o předškolní děti, zhodnotit ho a navrhnout změny k jeho zlepšení. Výstupem jsou metodiky pro poskytovatele a uživatele služeb denní péče o děti v ČR, jak kolektivní, tak individuální. Matky v ČR se nejčastěji vracejí na trh práce, když jsou dítěti tři roky, využívají tedy rodičovskou dovolenou v plné délce, část matek se však vrací dříve. Kvůli deficitu míst v mateřských školách a zařízeních pro děti mladší tří let byl v září 2014 přijat zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině s cílem umožnit rodinám jim vyhovující strategii rodinného chování. ČR se tak snaží přiblížit modelu orientovanému na rodičovskou volbu ve Francii. V ČR již existují příklady zařízení se službami zohledňujícími specifické potřeby zdejších rodin, zatím však potřebují výraznou finanční podporu. Je tedy třeba vytvořit obecněji platné podmínky pro provoz neškolních zařízení kolektivní péče, s flexibilitou a variabilitou forem péče a jasnými povinnými parametry. Právní úprava podmínek pro poskytování služeb chův v ČR je nepřehledná, nejednoznačná a její nastavení neodpovídá reálným potřebám rodin ani chův. Z těchto důvodů a kvůli finanční náročnosti jsou služby chův zatím v ČR málo využívány. Výzkum Péče 2013 ukázal, že polovina dotázaných matek by služby chův za jistých okolností využila, k příležitostnému hlídání i v době, kdy je matka v práci. Podle expertů je pro dítě mladší tří let vhodnější individuální péče. Je třeba zajistit její profesionalizaci a odbornou způsobilost chův, opravňující k poskytování služeb péče o děti. Je rovněž nutné zavést její státní finanční podporu. Obecně by mělo být prioritou zaručení kvality péče a její kontroly. Při splnění kritérií kvality pak nárok na finanční podporu. Další prioritou je založení registru služeb péče o děti dostupného pro širokou veřejnost.

Výzkum **zálohovaného výživného** se soustředil na zahraniční praxi a zkušenosti v oblasti náhradního a zálohovaného výživného. Zaměřil se na evropské země, v nichž již tyto instituty v nějaké formě fungují (Belgie, Dánsko, Francie, Maďarsko, Německo, Norsko, Polsko, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko) a v Británii, kde je neuhrazené výživné pouze vymáháno a sankcionováno, ale neexistuje zde jeho náhrada či zálohování. K získání informací byly využity právní předpisy a veřejně dostupné údaje úřadů státní správy, které byly při obtížné dohledatelnosti údajů cíleně

dotázány. Cílem bylo zjistit tyto údaje a) vymezení institutu náhradního nebo zálohovaného výživného v národních legislativách, b) rozlišení toho, zda je náhradní/zálohované výživné dávkou sociálního zabezpečení dané země (a popř. zda je vypláceno z pojištění nebo z nepříspěvkového systému) nebo je jeho neplacení ze strany povinné osoby řešeno v soukromoprávní rovině, c) identifikace orgánu, který rozhoduje o nároku na dávku, d) role příjmové situace rodiny oprávněné osoby pro stanovení nároku na dávku, e) délky trvání doby neplacení výživného ze strany povinné osoby a dalších podmínek nároku na dávku, f) její výše, frekvence přehodnocování nároku a délky jeho trvání, g) způsob vymáhání nezaplaceného výživného po povinné osobě a jeho úspěšnost, popř. důvody nevyvážení výživného.

Mezi zkoumanými zeměmi existují rozdíly. Ve většině je dávka koncipována jako zálohované výživné, kromě Norska a Švédska, které ji poskytují jako formu náhradního výživného. Liší se rovněž orgány rozhodující o nároku na dávku - někde soudy (Belgie, Francie, Maďarsko, Rakousko, Švýcarsko), jinde národní orgán působný v sociálním zabezpečení (Dánsko, Německo, Norsko, Polsko, Švédsko). Liší se i délka doby neplacení výživného pro nárok na dávku, výše příjmů a další podmínky. Neplacené výživné je vymáháno ve všech zkoumaných státech, ale úspěšnost vymáhání je sledována pouze v Belgii, Dánsku, Francii a Švédsku.

Projekt **Rodiny s dětmi v ČR - Sociodemografická a příjmová analýza** má uceleným způsobem analyzovat rodiny s dětmi z hlediska jejich struktury a typů, a to i v regionálním členění, a dále sociálně ekonomickou situaci rodin při zohlednění různých druhů jejich příjmů a výdajů, se zvláštním zřetelem na náklady spojené přímo s péčí a výchovou dětí. Výstupy by měly sloužit jako podkladový materiál pro novou zprávu o rodině. Záměrem bylo zjistit, jak rodiny s nezaopatřenými dětmi zvládají po ekonomické stránce měnící se potřeby dětí/rodičů dané rodinným cyklem nebo sociálně ekonomickými podmínkami. Analýza finanční situace rodin z pohledu jejich příjmů a výdajů má zohlednit rozdíly dle úplnosti rodiny, počtu a věku dětí, počtu ekonomicky aktivních členů, vyčíslit míru závislosti vybraných typů rodin s dětmi na sociálních dávkách apod.

Cílem první fáze projektu bylo zhodnotit dostupnost statistických dat, jejich kvalitu a relevantnost z oblastí demografie, složení rodin s dětmi a příjmů a výdajů rodin. Monografie se zaměřila na vybraná data publikovaná ČSÚ (SLDB, Pohyb obyvatelstva, VŠPS, SILC, SRÚ, NVVD) a kriticky zhodnotila jejich přednosti a nedostatky. Pro analýzu struktury rodin jsou nejvhodnější data SLDB, která jsou svou povahou vyčerpávající, ale ne ve vhodném třídění. Z hlediska příjmové situace vyhovují data SILC (Příjmy a životní podmínky domácností), výdajů domácností data SRÚ (Statistiky rodinných účtů), i u nich však existují určitá omezení (nemožnost dostatečného propojení příjmů s výdaji daných typů rodin, zahrnutí určitých položek do širěji definovaných kategorií, nemožnost rozlišení příjmů výdajů na dítě/rodiče). Po dalších úpravách bude žádoucí opakovat šetření Náklady na výchovu a výživu dětí z roku 2003, které alespoň některé ze zmiňovaných nedostatků potlačilo.

V roce 2015 se práce zaměří na přípravu podkladů pro užší spolupráci MPSV s ČSÚ s cílem zmírnit či odstranit tyto nedostatky ve zdrojích dat a na přípravu samostatného šetření zaměřeného na příjmy a výdaje vybraných typů rodin s dětmi.

Hodnocení trendů v rozvoji kapacity veřejné správy a vládnutí ve vztahu k sociální politice

V r. 2014 se výzkum soustředil na roli lokálních vlád při řešení problémů sociálního začleňování a na dlouhodobou strategii rozvoje sociálních služeb na území města Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030.

Monografie **Role lokálních vlád při řešení problémů sociálního začleňování** zkoumá přístupy lokálních vlád ke strategiím sociálního začleňování, zejména k rolím, které při něm hrají obecní úřady, městské úřady a magistráty. Koncept sociálního vyloučení na lokálních úrovních se mezi vybranými zástupci obcí příliš neliší. S menšími odchylkami je vnímáno jako vyloučení jednotlivce nebo skupiny lidí z běžného života většinové populace, zapříčiněné kombinací několika rizikových faktorů, zejména ztrátou zaměstnání, bydlení, chudobou, odlišnou etnicitou. Roli hraje i prostorový aspekt sociálního vyloučení. Jako osoby ohrožené sociálním vyloučením jsou uváděni lidé bez domova, obyvatelé ubytoven, Romové, osoby s antisociálním chováním, příjemci dávek hmotné nouze, neza-

městnání, samoživitelé a vícečetné rodiny. Přibývá i mladých lidí opouštějících ústavní zařízení a osob opouštějících nápravná zařízení a nově i lidí s psychiatrickými diagnózami a tzv. „pracujících chudých“.

Realizace opatření na podporu sociálního začleňování je výsledkem samosprávních rozhodovacích procesů ovlivněných politickou reprezentací obce, která je však často vnímá jako nepopulární. Ačkoliv zastupitelé dvou třetin středně velkých obcí řadí problematiku sociálního vyloučení mezi priority, jsou pracovníci sociálních odborů často přesvědčeni, že bariérou aktivit na podporu sociálního začleňování je právě lokální politická reprezentace. Chápání významu sociálního začleňování je patrné v rozšiřování a prohlubování spolupráce s dalšími aktéry, spolupráci sociálního a bytového odboru. Vzájemná komunikace však často probíhá jen formálně. Chybějící koncepce bydlení ovlivňuje přípravu lokálních strategií v oblasti prevence ztráty bydlení. Pozitivně je hodnocena spolupráce s neziskovými organizacemi a se školami, jako celkově dobrá je pak vnímána také spolupráce s policií a s probační a mediační službou. Za špatné je považováno zapojení zástupců skupin ohrožených sociálním vyloučením a především úřadů práce. Spolupráce mezi obecními úřady a úřady práce je považována za poměrně nekonceptní a nesystémovou, za negativní pak oddělení skutečného výkonu sociální práce od finančního zabezpečení prostřednictvím dávek v hmotné nouzi. Značnou bariérou efektivního přístupu k řešení problémů spojených se sociálním vyloučením je omezenost finančních zdrojů na výkon sociální práce a podporu sociálních služeb.

Sociální začleňování na lokální úrovni je doposud spojováno především s činností sociálních odborů a neziskových organizací, postupně se však i díky komunitnímu plánování a vytváření strategických plánů na obecní a krajské úrovni začínají více zapojovat další aktéry. Zapojení lokálních vládních do procesu sociálního začleňování se ale nejeví jako dostatečné.

Cílem projektu **Dlouhodobá strategie rozvoje sociálních služeb na území města Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030** v r. 2014 bylo studium literatury a právních norem, příprava a realizace terénního šetření mezi poskytovateli a zřizovateli sociálních služeb a zpracování projekce vývoje obyvatelstva na správním území Písku jako obce s rozšířenou působností. Z dokumentů o vývoji sociálních služeb na Písecku, vývojové tendence v poskytování a financování sociálních služeb v evropských zemích a trendů ve vývoji obyvatelstva v jednotlivých regionech ČR vyplývá, že a) sociální služby patří k odvětvím s potenciálem růstu nových pracovních příležitostí zejména pro ženy a starší pracovníky, b) na financování sociálních služeb se podílejí nejvíce veřejné finanční prostředky, přičemž přibývá věcných dávek na úkor dávek peněžitých, c) rostou ekonomické problémy se zajišťováním tradičních forem péče o staré a zdravotně handicapované, narůstá podíl tzv. neformální péče a důraz na postavení uživatele těchto služeb se zvyšuje, d) okres Písek zaujímá druhé místo mezi okresy ČR při porovnání průměrného věku obyvatel ČR (v r. 2013 42,64 let).

Na základě zpracované projekce vývoje obyvatelstva ve SO ORP Písek do r. 2050 byly definovány jeho možné dopady na potřebu služeb sociální péče do r. 2030. Pro zpracování projekce byla použita componentní metoda bez migrace s tím, že pro výpočet plodnosti byly použity specifické míry plodnosti v Jihočeském kraji v r. 2012 a vycházelo se z předpokladu, že se do r. 2050 bude ukazatel úhrnné plodnosti vyvíjet dle demografické projekce ČSÚ do r. 2100. Po celé sledované období bude počet obyvatel ve SO ORP Písek klesat (v r. 2013 cca 52 tis. osob, do r. 2030 pokles o cca 2 tis. na cca 49,9 tis. a do r. 2050 o dalších cca 5 tis. na cca 45 tis. osob). Změní se struktura obyvatelstva, počet obyvatel v předproduktivním věku klesne o cca 2,2 tis. osob (z cca 7,7 tis. v r. 2023 na cca 5,6 tis. osob v r. 2050), počet obyvatel v produktivním věku o více než 10 tis. osob (z 34,9 tis. osob v r. 2013 na 24,2 tis. osob v r. 2050), počet osob v poproduktivním věku vzroste o cca 5,9 tis. (z 9,4 tis. osob na 15,3 tis. osob v r. 2050). Bude proto nutno zajistit kapacity celého spektra služeb sociální péče. Regresní analýzou byl zpracován odhad vývoje počtu příjemců příspěvku na péči u osob starších 65 let do r. 2030 jak v SO ORP Písek, tak i odděleně v Písku. Míra spolehlivosti tohoto odhadu je velmi vysoká, u nejvyšších věkových skupin a vyšších stupňů závislosti přesahuje 95 %. Počet příjemců příspěvku na péči u osob starších 65 let poroste po celé období do r. 2030 jak v Písku (o 746 osob z 947 v r. 2013 na 1693 osob v r. 2030), tak i v SO ORP Písek (o 583 osob z 681 v r. 2013 na 1264 osob v r. 2030); celkem na celém území vzroste počet příjemců příspěvku na péči o 1329 osob (z 1628 osob v r. 2013 na 2957 osob v r. 2030); nejvýraznější nárůst lze očekávat u příjemců příspěvku na péči ve III. a IV. stupni závislosti jak v Písku, tak i v SO ORP Písek. Stávající kapacity těchto služeb bude nutno výrazným způsobem posílit. Kvůli definování jednotli-

vých rozvojových priorit a porovnání s SO ORP Písek byl analyzován rozsah poskytovaných služeb sociální péče ve všech SO ORP v Jihočeském kraji. Vybavenost SO ORP Písek těmito službami je vyšší, než jsou hodnoty srovnatelných ukazatelů za ČR a Jihočeský kraj.

Monitorování vývoje sociálního dialogu a pracovních podmínek

V r. 2014 se VÚPSV, v. v. i., podílel na řešení výzkumném projektu **Atypické formy zaměstnávání v sektoru letecké dopravy a byl zapojen do EurWORK (European Observatory of Working Life) a EMCC (European Monitoring Centre on Change), které jsou součástí celoevropské sítě observatoří vytvořených Evropskou nadací pro zlepšení životních a pracovních podmínek.**

Projekt **Atypické formy zaměstnávání v sektoru letecké dopravy** (zpráva za ČR v rámci projektu *Atypical forms of aircrew employment in the European aviation industry with a focus on bogus self-employment*) se opírá o rozbor dostupných dat a publikací a o provedené rozhovory s představiteli sociálních partnerů v sektoru na straně zaměstnanců i zaměstnavatelů a s odborníky na danou tematiku. Zadavatelem projektu byli evropští sociální partneři v letecké dopravě - European Cockpit Association (ECA), Association of European Airlines (AEA) a European Transport Workers Federation (ETF) a realizátorem projektu byla Ghent University. Výzkum atypických forem zaměstnávání se týkal pilotů a palubního personálu, kteří jsou ve zvýšené míře zaměstnáváni formou atypických forem, zejména smluv na dobu určitou, částečných úvazků a atp. Cílem studie bylo zjistit, zda se vyskytují i u českých leteckých přepravců. Pozornost byla věnována zejména Českým aeroliniím a Travel Service, jejich největším zaměstnavatelům. Atypické formy zaměstnávání jsou využívány i v ČR, u pilotů zaměstnavatel preferuje smlouvy na dobu neurčitou (atypické formy jsou spíše okrajové a piloti je kvůli větší časové flexibilitě vítají), palubní personál je naopak nucen uzavírat smlouvy na dobu určitou a smlouvy na dobu neurčitou jsou u něj vzácné.

V r. 2014 pokračovalo zapojení VÚPSV, v. v. i., do **EurWORK (European Observatory of Working Life) a EMCC (European Monitoring Centre on Change)**, které jsou součástí celoevropské sítě observatoří vytvořených Evropskou nadací pro zlepšení životních a pracovních podmínek s cílem shromažďovat, analyzovat a šířit informace o industriálních vztazích, pracovních podmínkách a změnách na trhu práce. Výstupy jsou určeny hlavně organizacím sociálních partnerů, vládním organizacím, institucím EU a široké odborné veřejnosti.

EurWORK shromažďuje informace o industriálních vztazích týkající se sociálních partnerů, kolektivního vyjednávání a pracovních podmínek v nejšířším slova smyslu. V roce 2014 byly zpracovávány následující studie: Migrační politika, trh práce a efektivní integrace cizinců ze třetích zemí; Vývoj pracovní doby v 21. století; Zlepšování podmínek práce u profesí s kumulovaným znevýhodněním pracovních podmínek; Vývoj kolektivního vyjednávání a sociálního dialogu v 21. století; Nové nástroje a přístupy sociálních partnerů; Regulace zprostředkovatelů na trhu práce a role sociálních partnerů při prevenci obchodování s lidmi za účelem nucené práce; Národní profil pracovního života; Role sociálních partnerů v národních reformních programech a v Evropském semestru; Uplatnění direktivy 92/85/EEC týkající se mateřské dovolené v ČR; Zaměstnanecké benefity v českých podnicích; Shoda nároku zaměstnavatelů s osvojenými kompetencemi absolventů škol; Čtvrtletní monitoring pracovních vztahů, trhu práce a pracovních podmínek v ČR; Roční přehled pracovní doby a mezd; Reprezentativní studie sociálních partnerů ve vybraných odvětvích - námořní doprava, agenturní zaměstnávání, přístavy, polygrafický průmysl, textilní a oděvní průmysl, výroba nábytku, zemědělství.

EMCC I je zaměřeno na monitoring trhu práce, tedy na zaměstnanost a nezaměstnanost a na monitorování změn na trhu práce v důsledku restrukturalizace ekonomiky. Tato činnost spočívá v průběžném monitorování informací v českém denním tisku a jiných dostupných informačních médiích s cílem shromažďovat a vyhodnocovat informace o změnách na trhu práce v ČR. V rámci observatoře byly zpracovány následující studie: Podpora zakládání podniků mladými lidmi; Monitoring vzniku a rušení pracovních míst v českých podnicích; Vytváření pracovních míst v malých a středních podnicích; Přehled legislativních opatření regulujících dopady restrukturalizace na trh práce; Přehled legislativních a nelegislativních opatření zmírňujících dopady restrukturalizace.